

De verzorgingsmaatschappij

Voor wie er de kranten op naleest is er geen twijfel mogelijk, de crisis is overal: in de economie en in de politiek, in de cultuur en in de wetenschap, in bedrijven en instellingen, in speciaal daarvoor opgerichte crisiscentra en op de Zeedijk. Al die crises lopen samen in de alomvattende crisis van de verzorgingsstaat. Het opvallende is alleen dat je er zo weinig van merkt. Natuurlijk, er gaan bedrijven dicht, de werkloosheid loopt op, de inkomensontwikkeling valt tegen, de staat krijgt zijn begroting niet meer op een behoorlijke manier rond en er zijn collectieve en individuele behoeften die niet worden vervuld, maar het leven van alledag gaat door en je krijgt niet de indruk dat het staatsbestel, het economische bestel of het sociale bestel nu op het punt van instorten staan. Kunnen we dan wel spreken van een crisis? Of zijn we alleen in de problemen geraakt omdat de groeitrend waar we ongemerkt nogal aan gewend waren geraakt, een zekere afbuiging naar beneden vertoont?

De OECD heeft die vraag vorig jaar uitvoerig besproken op de „Conference on social policies in the 1980s”. Maar hoewel het congresverslag als titel *The welfare state in crisis* 1) meekreeg, wordt in de conferentiebijdragen niet de indruk gewekt dat het met de continuïteit van de verzorgingsstaat een dubbeltje op zijn kant is. De teneur is veeleer dat naar een nieuw evenwicht moet worden gezocht tussen het economische en het sociale, twee kanten van een ietwat dof geworden medaille die samen het aanzien van de verzorgingsstaat bepalen. En wellicht moet bij het oppoetsen van de medaille het rand-schrift worden vernieuwd, want het oude motto „de overheid zij met ons” voldoet niet meer zo best.

Ook in Nederland wordt gefilosofeerd over het voortbestaan van de verzorgingsstaat. De Vereniging voor de Staathuishoudkunde wijdt er volgende week haar jaarvergadering aan. Geheel in de geest van de tijd luidt het thema: „Overlevingskansen van de verzorgingsstaat” 2). Hoewel het nu dus toch wel een kwestie is van overleven of sneven, overheerst in de preadviezen weer de nuchtere toon waarop de ware econoomist de meest onheilspellende ontwikkelingen blijft analyseren.

Prof. Wolfson verklaart het crisisgevoel uit het feit dat we de maakbaarheid van de welvaart en de beheersbaarheid van de collectieve sector hebben overschat. Daarom stelt het functioneren van de verzorgingsstaat teleur. Maar als we onze overtrokken voorstellingen matigen en aan een aantal continuïteitsvoorwaarden voldoen, moet het mogelijk zijn om de elementaire verworvenheden van de verzorgingsstaat ook voor de toekomst te waarborgen. En de preadviezen van prof. Pen en prof. Kessler sluiten daar eigenlijk wel bij aan, al klinken in het laatste somberder bewoordingen en wordt zelfs van een dodelijke bedreiging gesproken. Gelukkig relativiseren drs. E. D. J. Kruijtbosch en drs. J. Busschaert het crisisbesef dan weer wat door de prestaties van de Nederlandse economie te vergelijken met die van enkele andere kleine geïndustrialiseerde landen. Dan blijkt Nederland het eigenlijk niet eens zo slecht te doen. Van het vialt Nederland, België, Oostenrijk en Zweden wordt alleen de veerkracht van de Oostenrijkse economie in een aantal opzichten hoger aangeslagen.

Intussen mag de relativiteitstheorie van de crisis ons natuurlijk niet de ogen doen sluiten voor hetgeen er mis is met de verzorgingsstaat. De vraag is onder welke voorwaarden de continuïteit van het bestel kan worden gewaarborgd. Het is interessant dat uit de discussiepapers voor de OECD-conferentie en de preadviezen van de

Vereniging voor de Staathuishoudkunde enkele belangrijke gemeenschappelijke lijnen naar voren komen.

Allereerst is herstel van het macro-economische evenwicht geboden. De nationale claims zullen op een zodanige wijze binnen de beschikbare nationale ruimte moeten worden verdeeld dat niet de kansen op toekomstige groei en werkgelegenheid teniet worden gedaan. Dat betekent dat er ruimte over moet blijven voor rendementsherstel en investeringen, en dat de uitholling van het winstinkomen door afwenteling van lonen en sociale lasten ongedaan moet worden gemaakt. Wellicht zal deze continuïteitseis alleen te realiseren zijn door middel van een strak inkomensbeleid, maar dat mag dan toch ook weer niet zo strak zijn dat alle ruimte wordt weggenomen om het inkomen zijn allocatieve functie op de arbeidsmarkt te laten vervullen.

Een tweede conditie voor continuïteit van de verzorgingsstaat is een kritischer toepassing van de collectieve voorzieningswijze. Steeds weer worden we met de neus op het feit gedrukt dat de resultaten van het overheids-optreden in de verzorgingsstaat tegenvallen. Dat geldt niet alleen voor de voorziening van goederen en diensten, maar ook voor de herverdeling van inkomens en kansen. Bovendien hebben we een beetje uit het oog verloren dat het herverdelingsbeleid contra-productief kan zijn en dat is iets dat we ons steeds moeilijker kunnen veroorloven. Het is misschien even slikken voor we de hooggespannen verwachtingen van de verzorgingsstaat kwijt zijn, maar de conclusie is onontkoombaar: na de markt heeft nu ook de staat zijn welzijnsmonopolie verspeeld.

Mede als gevolg daarvan komen we vanzelf weer enigszins terug bij de markt. Economische en sociale politiek zouden niet tegen maar met de markt moeten werken. De arbeidsmarkt wordt daarbij in het bijzonder genoemd als het voorbeeld van een markt waarop veel dingen verkeerd zijn gegaan. Maar ook zou voor tal van quasi-collectieve voorzieningen aan de gebruikers ervan wel eens een behoorlijke prijs in rekening mogen worden gebracht.

Het zal opgevalen zijn dat in het voorgaande slechts economische condities voor het voortbestaan van de verzorgingsstaat aan de orde waren. Dat bestel heeft toch ook een sociaal gezicht? De OECD heeft haar antwoord klaar. De verantwoordelijkheid voor de sociale kant van de verzorgingsstaat schuift weg van de staat en van de markt naar het individu, de lokale gemeenschap, de vereniging en de vrijwilligersorganisatie. De particuliere solidariteit moet ten opzichte van de staat haar positie heroveren als belangrijkste bron van sociaal welbevinden, al moet het garantiebewijs tegen sociale risico's als werkloosheid, ziekte en arbeidsongeschiktheid uiteraard wel bij de staat verzilverbaar blijven. OECD-secretaris-generaal Van Lennep vatte het antwoord op de crisis in één zin samen: we zullen de verzorgingsstaat moeten verdedigen door kritisch te zijn in ons streven naar de doelstellingen en tegelijkertijd een stap voorwaarts doen op weg naar een nieuw type verzorgingsstaat met meer individuele verantwoordelijkheid, de verzorgingsmaatschappij.

L. van der Geest

1) OECD, *The welfare state in crisis*, Parijs, 1981.

2) *Overlevingskansen van de verzorgingsstaat*, Preadviezen van de Vereniging voor de Staathuishoudkunde 1981, Stenfert Kroese, Leiden / Antwerpen, 1981.